

tásról kiállításra, koncertről koncertre jártak Freiburgtól Párizsig, szabadon élhetett költői, írói ihletének. Verseik mellett drámát, elbeszélést, esszét is írt, román, francia, angol költészetből fordított. De mindenekelőtt szenvedélyesen utazott elvesztett gyermekkori paradicsomától: Isztriától távolabbi tájakig, melyek újfajta élménye gazdagította újabb műveit. Egy utazása során lelte halálát, Mallorca partjainál a tengerbe fűlt.

Aichelburg romániai éveit tulajdonképp gazdagon reprezentálja 1969/74 között (egy 1959-ben bezúzott prózaválogatás mellett) ott megjelent öt vers- vagy próza-, illetve esszékötete. 1984/87 között innsbrucki kiadó – a családi ősök honából – szerencsétlente három új verseskötetével. Drámakötete 1993-ban Münchenben jelent meg, válogatott verseit pedig – két nyelven – az immár szabad Szeben német könyvműhelye adta ki. Röviddel halála előtt indult meg az életmű négy terjedelmesebb kötetre tervezett összkiadása, a folytatás azonban valahol elakadt. – Az Aichelburg-kötetek pontosabb említése önmagában nem mond sokat. A művek, főként a versek átfogó halmaza szolgál ellenállhatatlan varázssal. Ez a költészet a finommivű, „osztrákos” (Rilke, Trakl), gyakran táji gyökerű érzéklet, az ebbe burkolt érzelmi-gondolati rezzenés mesteriskolája (átjárással a festő és komponista kvázi nonfigurális-atonális szöveteibe), amely a fiatalabb honi pályatársak számára elérhetetlen, csodált mintául szolgálhatott. Talán ez is a méltatás, elemzés dolgában máig mostohán kezelt, lényegében felfedezésre váró életmű fő érdeme: a közvetítés a nyelvterület legjobb 20. századi öröksége és a legszebb erdélyi német költői vágyak között.

A születési centenárium alkalmából a folyóirat az értő esszéhez az 1969-es szebeni kötetre (*Ratten von Hameln*) kritikát írt, akkor fiatal irodalmár – a költővel folytatott beszélgetésekből idéző – visszaemlékezését és levélváltását is mellékeli

Komáromi Sándor

Az oroszul beszélő zsidó diaszpóra létének egyes kérdései: Ljudmila Ulickaja: Daniel Stein, tolmács című regénye alapján

Levantovskaya, Margarita: The Russian-Speaking Jewish Diaspora in Translation: Ljudmila Ulitskaia's Daniel Stein, Translator = Slavic Review, 71 vol. 1.no 91-107. p.

Észak-Ameikában, nyugat-Európában, de különösen Izraelben, az oroszul beszélő zsidó menekülteket néha „nem-zsidó zsidóként” kezelik. Ez abból fakad, hogy ezek az emberek általában kevésbé ismerik a zsidó vallást és

szokásokat, és szorosan kötődnek a szovjet kultúrához. A volt Szovjetunió területén élő, és onnan kivándorolt zsidóság körül kialakult kérdéseket számos tanulmány, tudományos cikk kutatta az elmúlt évtizedek során. Természetesen az oroszul beszélő, külföldre vándorolt zsidóság körülményeivel a tudósokon kívül más értelmiségiek is folyamatosan foglalkoznak. Ilyen a napjaink sikerkönyveinek egyik szerzője, Ljudmila Ulickaja is.

2006-ban írt regényében, a Daniel Stein: Tolmács-ban, az egyik legellentmondásosabb, és legszokatlanabb kísérletet teszi arra, hogy a kortárs zsidó identitást megfogalmazza, mivel szándékosan az európai zsidóság keresztényre hitre való áttérésének trendjére fókuszál. A regény főszereplői között van, Amerikába, és Izraelbe kivándorolt orosz ajkú, keresztény hitre áttért, vagy éppen szekuláris zsidó, palesztin keresztény. Az ő útkezeséseiket, beilleszkedésüket egy számukra idegen kultúrába, mutatja be a szerző. Ők teoretikusan és szó szerint is átéltek mit jelent az, tolmácsolni. Egyik kultúrából a másikba fordítani, áthidalni a nyelvi, és szokásbéli nehézségeket. De senki sem érzi ezt úgy át, mint Stein, a tolmács. Stein, identitását eltagadva, tolmácsként dolgozik a Gestapo-nak a megszállt Litvániában. Így egyrészt túléli a háborút, másrészt sok zsidó sorstársán van alkalma segíteni a vészterhes évek során. A regény témája, és a nyelvek, és kultúrák „egymáshoz fordíthatósága” körül való gondolkodás szándékosan egybecseng a fordítás elméletében újabban megjelent teóriák egy-némelyikével. Az a nézet, mely szerint a fordítás nyilvánvalóan kevesebb az eredeti szövegnél, és, hogy a fordítónak mindenképp előtte a pontosságra, a szöveghűségekre kell helyeznie a hangsúlyt, mára elveszíteni látszik érvényességét. A fordítástudománnyal foglalkozó tudósok között sok az olyan, aki egyrészt egyenrangúnak tekinti a lefordított művet az eredetivel, és vitatja a szöveghűség és pontosság előbbvalóságát a kulturális közvetítéssel szemben. Véleményük szerint a fordítás nem kizárólag az eredeti mű tartalmának hű interpretációja kell legyen, de egyfajta interkulturális híd szerepét is be kell töltsen. Ulickaja, egyetértve ezekkel a gondolkodókkal, maga is narratív megközelítésben viszonyul a fordításhoz.

Ulickaja regénye a egészen sajátos történéseken keresztül mutatja be a zsidó identitás többféle képpel végbemenő újrafogalmazását. Már persze, ha erre egyáltalán lehetőség adódik. Mert ahogyan a szerző is egyik szereplőjének szájába adva a szavakat megfogalmazza, a zsidóság egyrészt nem azonos a judaizmussal, másrészt a modern kori történelem során bebizonyosodott, hogy nem attól lesz zsidó valaki, mert annak vallja magát, hanem attól, hogy mások annak tartják-e. Ennek a kijelentésnek a fényben elmondható, hogy a zsidóságtól nem szabadulhat valaki, még akkor sem, ha más vallásra tér át, ha istentagadóvá válik, vagy ha megpróbál tökéletesen beilleszkedni egy adott kultúrába.

A fordítást a vallásos áttérés metaforájaként is értelmezi a szerző. Ahogyan Stein tolmácsként felhasználja a félrefordítás adta lehetőségeket mások megmentésére, illetve a saját zsidósága elrejtésének lehetőségét is megtalálja az interpretáció adta keretek között, úgy illeszkedik bele kereszténnyé válása is a kultúrák közötti közvetítés tudásának képessége is a történet által elmesélt élethelehetőségekbe. Stein keresztény hitre térése is a judaista és keresztény narratíva közötti fordítás metaforájának alakjában jelenik meg. Keresztény szemszögből szemléli a zsidók szenvedéseit, és rádöbben, hogy Isten csak a szenvedőkkel lehet, a vétkesekkel soha. Hinni kezd benne, hogy Jézus valóban a Megváltó, és Isten együtt „hal” meg az ártatlanokkal, különben feldolgozhatatlan lenne az a temérdek szenvedés, és kegyetlenség, aminek maga is tanújává válik. Fontos része a regénynek, hogy Stein áttérése után sem adja fel zsidó nemzeti identitását. Számára a vallás nem egyenlő a nemzeti hovatartozással. Másképpen fogalmazva, Ulickaja különbséget tesz az eredti, és a „lefordított” önzonosság között. A szerző véleménye szerint, Stein hitének megváltozása nem szünteti meg zsidó identitásának fenntarthatóságát.

Ugyanakkor, amint Stein megérkezik Izraelbe, kiderül számára, hogy ez nem ennyire egyszerű. Saját elmondása szerint, ő, mint zsidó és keresztény érkezik meg az országba, de őt ott csak háborús hősként, zsidóként nem ismerik el. Stein beilleszkedési nehézségei tipikusan jellemzőek a Szovjetunióból Izraelbe vándorolt orosz ajkú zsidóságra is. Az, hogy ezek a bevándorlók nagy tömegükben nem ismerték a zsidó hagyományokat, vallási és kulturális előírásokat, és/vagy nem voltak vallásosak, vagy netán keresztények voltak, eleve kiszorította, másodrangú állampolgárrá tette őket Izraelben. Ulickaja rámutat, hogy a zsidó identitás eltérő interpretációi, még a modern korban is léteznek, a zsidó állam megalapításának ellenére is.

Végso soron elmondható, Ulickaja mellett érvel, hogy egy adott csoport önmeghatározása, legyen az vallásos, vagy szekuláris, nem más, mint történelmileg, és társadalmilag befolyásolt kifejeződése az adott közösség kulturális azonosságának. Ulickaja többszörösen, és a változás/változtatás lehetőségét magában rejtő identitásfelfogása abban a tudományos háttérben leli meg fundamentumát, amely a nyelvészeti és kulturális fordítást dinamikus társadalmi gyakorlatként fogja fel.

Juhász G. Ákos

SZEMLE

Kisebbségek nyelvhasználata

A magyar nyelv használatának alakulása Szlovákiában

Lampl Zsuzsanna: A szlovákiai magyarok nyelvhasználata 2011-ben = Fórum Társadalomtudományi Szemle, 2011. 3. sz. 3-29. p.

A Fórum Kisebbségkutató Intézet Szociológiai és Demográfiai Részlege 2010 nyarától egy három részből álló kutatást végzett a szlovákiai magyarok nyelvhasználatáról, melynek első két része már napvilágot látott. A kutatás harmadik része, Lampl Zsuzsanna tanulmánya azt vizsgálja, hogy a házasság-típus és az alapiskola tannyelve milyen módon befolyásolja a családi és a nyilvános nyelvhasználatot. A kérdőíves felmérés nem, kor, településtípus és településszerkezet szerinti 800 fős mintát érintett. A megkérdezettek 95%-a magyarnak, 5%-a szlovák nemzetiségűnek vallotta magát. A magyar válaszolók 98%-a magyar szülők gyermeke, a többiek vegyes, magyar–szlovák szülők gyermekei. A magyar szülőkhöz képest 2%-os a gyermekeik generációjában bekövetkezett lemorzsolódás, ami elhanyagolhatónak tűnhet, de abszolút számokban kifejezve 1000 magyar szülőnek csak 980 esetben magyar a gyermeke.

A családon belüli nyelvhasználat egyik meghatározója a szülők nemzetisége. Bár az alapiskola nyelve mindenképpen hozzájárul a magyar identitás fenntartásához és magyar nyelvhasználat elmélyítéséhez, a családi nyelvhasználat főbb meghatározója a házasság-típus. A magyar tannyelvű alapiskolát végzettek 98%-a magyar családból származik, 2%-uk pedig magyar ajkú vegyes családokból. Ebből az is kiderül, hogy nem mindegyik magyar szülőpár írta magyar alapiskolába a gyereket. S valóban, a szlovák alapiskolát végzett válaszadók kb. 77%-a magyar szülők gyermeke.

Az adatok azt mutatják, hogy a házasság-típus szempontjából, a generációk távlatában mutatkozó lemorzsolódás elsősorban a vegyes házasságokban tapasztalható, ahol ritka, hogy a gyermek a magyar szülő nemzetiségét örökölje.

A családi nyelvhasználat szempontjából az derül ki, hogy a minta kérdészettjeinek családjában valamennyi kommunikációs helyzetben a magyar nyelv dominál. Ugyanakkor magyar nemzetiségük ellenére többé-kevésbé a szlovák nyelvet is használják. A vegyes házasságokban azonban a ma-